

Štefan ELIÁŠ

MAPOVÁ ZBIERKA V ŠTÁTNYM OBLASTNOM ARCHÍVE V KOŠICIACH

Zbierka máp a plánov v Štátnom oblastnom archíve (ŠOBA) Košice sa vytvárala dlhé desaťročia a v súčasnosti mnohonásobne prevyšuje stav, ktorý registruje Sprievodca po archívnych fondoch Štátneho archívu v Košiciach z roku 1963. Tento rast bol obrovský najmä od r. 1974, vďaka dobre cielenej spolupráci s podnikom Geodézia v Prešove. Ale treba spomenúť aj to, že pri presťahovaní archívu z Mäsiarskej ulice do novej budovy na Bačikovej ulici sa našli ďalšie pozabudnuté a neevidované mapy.

Vhodne zapadli do tejto zbierky aj vyradené nástenné mapy z Krajskej knižnice v Košiciach získané v r. 1986, mapy niektorých likvidovaných podnikov v Košiciach (napr. Agrocons), ako aj mapy získané akvizíciou od súkromných osôb a darcov. To všetko prispelo k tomu, že ŠOBA Košice má dnes vyváženú a mnohostranne využiteľnú archívnu zbierku máp a plánov, ktorá je v štruktúre archívov najväčšia v regióne východného Slovenska.

V poslednom čase sa venuje veľká pozornosť mapovým zbierkam na celom svete a platí to aj pre strednú Európu. Tomuto záujmu sa ŠOBA Košice snažil vyjsť v ústrety vypracovaním podrobného katalógu, ktorý by dôkladne predstavil bádateľskej verejnosti celé bohatstvo, množstvo a rozmanitosť jeho zbierky máp a plánov.

Výber metodicky najsprávnejšieho spôsobu katalogizácie predstavoval vážny problém, lebo od neho závisí úspech či neúspech sprístupňovacích prác. V prvom rade bolo treba rozhodnúť sa pre vyhovujúce usporiadanie celého objemu archívnej zbierky do kovových mapových stolov, trubícových púzdiar, a kartónových krabíc. Zo spracovania sa nevynechali ani pevne zarámované mapy pod sklom, ktoré sú rozvešané v priestoroch ŠOBA. To znamená, že sa zohľadňoval formát mapy, lebo do krabíc sa vmestili zvyčajne tie najmenšie a do kartónových trubícových púzdiar zasa tie rozmernejšie. Hľadisko rešpektovania formátu bolo počas prác doplnené o hľadisko vecného triedenia, čo umožňuje evidovať pri katalogizácii aj mapové listy zarámované pod sklom.

Kombináciou oboch hľadísk sa napokon zrodila schéma s nasledujúcim usporiadaním zbierky:

1. Prehľadné mapy 1:750 000, 1:100 000, 1:75 000
2. Generálne mapy 1:200 000, 1:300 000
3. Špeciálne mapy 1:75 000
4. Zväčšené špeciálne mapy 1:50 000
5. Administratívne mapy
6. Topografické mapy I. 1:25 000
7. Topografické mapy II. 1:10 000
8. Cestné a železničné mapy
9. Pôdohospodárske mapy I. 1:25 000, 1:200 000
10. Pôdohospodárske mapy II.
11. Základné mapy I. 1:50 000 - 1:2000
12. Základné mapy II. 1:10 000
13. Odvozené mapy 1:5000
14. Technickohospodárske mapy I. 1:1000 - 1:2000
15. Technickohospodárske mapy II. 1:5000
16. Katstrálne mapy 1:2880
17. Vodohospodárske mapy
18. Mapy evidencie nehnuteľností I. 1:1000 - 1:2000
19. Mapy evidencie nehnuteľností II. 1:2880
20. Zemepisné a školské mapy
21. Mapy miest a turistické mapy
22. Lesohospodárske mapy
23. Rôzne mapy
24. Plány konfiškovaného majetku

Takýmto usporiadaním získava katalóg rozsiahlej zbierky máp a plánov aj náležitosti tematického katalógu, ktorý je mimoriadne ľahko využiteľný vďaka bohatým registrom, ktoré sa k nemu vypracovali.

Signovanie mapových listov v rámci ktorejkoľvek vecnej skupiny máp je štvoraké: P - trubícové púzdro, Z - zásuvka v mapovom stole (skriňa), K - krabica, P.č. - pracovňa číslo...

Katalogizačnou jednotkou, ktorá zodpovedá systému usporiadania, uloženia a katalogizovania je podľa evidenčných jednotiek každá jednotlivá mapa, t.j. každý samostatný mapový list či súbor súvisiacich mapových listov (za určité časové obdobie, alebo podľa vnútorných súvislostí). Konkrétna katalogizačná jednotka sa obyčajne vypisuje na začiatok signatúry každej katalogizovanej mapy alebo súboru máp. To znamená, že v tomto katalógu je počet katalogizačných jednotiek totožný s celkovým súčtom evidenčných jednotiek (položiek).

V katalógu je 24 vecných skupín máp. Evidenčné položky celej vecnej skupiny však v žiadnom prípade nemusia byť totožné s počtom mapových listov v ktorejkoľvek vecnej skupine. Mapových listov je spravidla viac, no niekedy sa vyskytne aj zhoda medzi počtom mapových listov a evidenčnými skupinami tej-ktorej vecnej skupiny máp a plánov. Vyznačovanie katalogizačných jednotiek v signatúrach máp je priebežné od prvej po poslednú mapu. Vyznačovanie evidenčných jednotiek (položiek) je takisto priebežné, ale v jednotlivých vecných skupinách sa prišlo k osobitnému poradovému číslovaniu, aby sa poskytol okamžitý prehľad o celkovom súčte evidenčných jednotiek (položiek) v ktorejkoľvek vecnej skupine. Pri takomto spôsobe spracovania signatúra napr. 171-134 ŠM/Z 12 znamená 171. katalogizačnú jednotku a 134. špeciálnu mapu uloženú v zásuvke č. 12.

Mnohé mapy tejto zbierky majú aj duplikáty. Tie sú tiež signované ako prvý exemplár, ale s vyznačením, že ide o duplikát. V katalógu však existencia duplikátov nie je vyznačená. Zachovaním duplikátov sa prirodzene plní aj historický konzervačný záujem archívu. Znázornenie určitého obmedzeného územia sa tvorcami máp niekedy uvádza na súbore mapových listov. Tento fakt sa rešpektuje aj v rovnakom signovaní. V každom prípade súbor máp má nejakého spoločného menovateľa, ktorý ho jasne vymedzuje v rámci vecnej skupiny. Spoločná signatúra je potom len vecným vyjadrením tejto spolupatričnosti (obce, chotára). Samotné práce na katalógu sa robili s dvojakým zámerom: pre verejnosť sa vyhotovila výstupná forma so stručnými anotáciami, registrami a textom postupu prác a súčasne sa zaznamenávali podrobné údaje o mapovom liste a súboroch mapových listov na formulár katalogizačného lístka, ktorý poslúži v študovni ŠOBA ako kartotéka a môže sa vložiť do pamäti počítača.

Zbierku v katalogizovanej podobe považujeme za uzavretú I. kolekciu a začíňovanie akýchkoľvek nových prírastkov do nej prakticky nie je možné, lebo púzdra, krabice a zásuvky mapových stolov sú už naplnené. Prírastky budú v budúcnosti začleňované do II. kolekcie ŠOBA. Prepojenie týchto kolekcí je zvládnuteľné pomocou výpočtovej techniky. Poslaním zbierky ŠOBA v Košiciach je služba historickému a geografickému bádaniu na východnom Slovensku. Na to slúži jej 3410 mapových listov (bez duplikátov). Sprístupnenú zbierku máp a plánov ŠOBA možno už považovať za zbierku modernejšieho typu. Staré mapy z 18. a 19. storočia netvorí v nej zvlášť vysoké percento. Slovenský východ, ako aj košická metropola, majú však primerané zastúpenie.

Spomedzi archívov je ŠOBA v Košiciach azda jediný archív, ktorý má aj slušný súbor prešovskej výroby. Prevádzka prešovskej Geodézie vyprodukovala počas 80. rokov naozaj pozoruhodné mapy, a tak sa v dejinách mapovej tvorby na Slovensku začala písať originálna kapitola s priamym príspevom východného Slovenska. Okrem spomínanej zbierky môže ŠOBA v Košiciach ponúknuť historikom aj celý rad atlasov, ktoré sú v ústavnej knižnici. Úctyhodné množstvo starých máp z 18. a 19. storočia sa (okrem vlastnej zbierky ŠOBA v Košiciach) nachádza ako pomocný materiál urbárskej a komasačnej agendy vo fonde Krajského súdu v Košiciach. Pôvodcom fondu boli tieto mapy uložené v nevhodných plechových púzdрах a mnohé z nich si vyžadujú zásah reštaurátora. Konkrétne je to súbor 315 zväčša ručne vyhotovených máp. Ide o tvorbu mnohokrát celkom neznámych tvorcov aj slovenského pôvodu. Zmapovaním činnosti týchto tvorcov, ako aj ďalších, činností na Spiši (najmä tam, kde má ŠOBA obdobný fond) je možné napísať úplne nové a objavné dejiny vývoja mapového zobrazovania Slovenska.

S u m m a r y

Map collection in State Regional Archives in Košice

The catalogue of map collection in State Regional Archives in Košice consist following groups:

1. Chorographic maps, 2. Medium-scale maps, 3. Special maps, 4. Enlarged special maps, 5. Administrative maps, 7. Topographic maps II. 1:10,000, 8. Road and railway maps, 9. Agricultural maps I., 10. Agricultural maps II., 11. Basic maps I., 12. Basic maps II., 13. Derived maps, 14. Technical-economic maps I., 15. Technical-economic maps II., 16. Cadastral maps, 17. Maps of water economy, 18. Maps of immovables I., 19. Maps of immovables II., 20. Geographical and school maps, 21. Maps of city area and tourist maps, 22. Maps of forest economy, 23. Various maps, 24. Plans of confiscation properties.

The map collection consist of 3,410 map sheets. Also the set of atlases is in the bibliothek. The set of 315 manuscript maps (from 18th and 19th century) is preserved in Regional Judicature in Košice.